

УДК 94(477.85)

ЯК АВСТРІЯ СЕКУЛЯРИЗУВАЛА МОНАСТИРСЬКЕ МАЙНО НА БУКОВИНІ В 1774–1786 рр.

МИКОЛА САЛАГОР

*Чернівецька митниця ДЕС
вул. Руська, 248, Чернівці, Україна, 58000*

У статті досліджено, як Австрія у 1774–1786 роках секуляризувала церковне майно і ліквідувала монастирі Буковини. Простежено, як Австрія конфіскувала маєтки, які належали монастирям на Буковині після того, як вона окупувала край. З ліквідацією монастирів кожному монахові, якою відпускали, видавали тимчасову допомогу в 150 гульденів з умовою протягом чотирьох тижнів покинути стіни монастиря з правом виїзду за межі держави або переходу до мирського способу життя.

Ключові слова: історичний розвиток, окупація, церковне майно, монастирі, релігійний фонд.

Північна частина Буковини – споконвічна українська земля. Через схрещення на цій території інтересів різних держав і в останній чверті XVIII сторіччя вона залишалася відірваною від матері – України.

Історичний розвиток Буковини в цей час перебував під значним впливом загальноєвропейського історичного процесу. Основною подією цього часу, яка визначила дальшу історичну долю Буковини, була російсько-турецька війна 1768–1774 років. Унаслідок поразки Туреччини в цій війні Буковину 1774 року окупувала Австрія.

Коли Австрія анексувала Буковину, то це призвело в Європі до виникнення «буковинського питання», у розв'язання якого втруtilись Пруссія, Англія, Росія, Франція, Туреччина і Молдавське князівство. Коли Австрія захопила Буковину, то це викликало реакцію не тільки керівних кіл, а й широкої європейської громадськості, яка також відобразилась на сторінках тогочасної преси¹.

Туреччина, щоб розв'язати собі руки з Австрією та форсувати позиції в дебатах за окремими пунктами Кючук-Кайнарджийського миру (ратифікований 1779 року), поспішила підписати 5 травня 1776 року австро-турецьку конвенцію (ратифікована 2 липня 1776 року) про передачу Габсбургам Буковини «на вічні часи». У зв'язку з міжнародним становищем, що склалося через «буковинське питання», та протестом буковинського населення проти австрійської окупації Буковина відразу ж була ізольована через закриття її кордонів, було введено стан військової облоги, а краєм стали управляти як мілітаризованою зоною.

Коли Порта 2 липня 1776 року ратифікувала австро-турецьку конвенцію, то від 7 травня 1775 року австрійський уряд став перед альтернативою щодо дальшого управління краєм: приєднання до Семигороду або до Галичини чи поділ і приєднання північної частини Буковини до Галичини, а південної – до Семигороду. Тільки 1786 р. після візиту австрійського цісаря Йосифа II до Чернівців було вирішено приєднати Буковину як 19 округу (Чернівецьку) до Галицької губернії та ввести цивільну адміністрацію.

¹ *Jurnal historique et literature din Luxemburg*, 1. XII.1777; *Rieger Zeitung*, 12.I. 1778.

Австрійська анексія Буковини збіглася з розквітом у цій державі абсолютизму, який прикривався ліберальною фразою «освіченого абсолютизму»².

Входження Буковини до складу Австрії обумовило нові умови і напрямки її соціально-економічного розвитку та політичного становища.

На той час, коли Австрія окупувала Буковину, у краї був 31 василіанський монастир, 345 священників, 66 дяків³, а 1780 р. їхня кількість становила: священників – 382, дяків – 89, паламарів – 264⁴. Північна частина Буковини була підпорядкована юрисдикції Радовецького єпископа, південна – Яському митрополитові.

1776 року на території північної частини Буковини діяли такі монастирі: Гореча, Хрещатик, Замістя, Кадубівці, Лука, Рівне, Мамаївці – чоловічі; Волока, Вижниця, Мамаївці – жіночі. Крім того, в краї були скити – Бабин, Бросківці, Жучка, Барбівці, Березниця, Волока та ін.⁵ У монастирях і скитах проживало 466 монахів і 88 монашок.

З часу окупації в Австрії та Галичині австрійський уряд посилено проводив заходи з реалізації йосифінських реформ церкви, метою яких була її реорганізація у дусі абсолютистської централізації.

Одними з перших заходів уряду Марії-Терезії та Йосифа II було видання ряду декретів і патентів з обмеження церковної влади та залучення церковного майна до державного скарбу.

Так, патентами від 27 лютого і 9 вересня 1768 року було оподатковано церковні маєтки, від 9 грудня 1770, 5 квітня 1778 і 8 жовтня 1782 років обмежено право церкви придбання майна, введено санкції на його придбання для місцевої адміністрації, обмеження права вільного розпоряджання ним. З 1773 р. було заборонено підтримувати безпосередні зв'язки церковної верхівки з релігійними центрами (Ватикан, Константинополь, Мекка та ін.). Для єпископів у жовтні 1781 року було введено державну присягу. 6 грудня 1783 р. Йосиф II підписав у Римі з папою Піусом VI конвенцію про суверенне право цісаря призначати церковних єпископів.

Декретом від 26 липня 1782 р. було створено придворну церковну комісію для вироблення регламенту церковного будівництва в Австрії⁶.

Після того, як Туреччина 25 лютого 1777 р. ратифікувала австро-турецький договір від 7 травня 1775 р., уряд Йосифа II вжив усіх заходів з послаблення впливу Яського митрополита. Декретом від 16 березня 1781 р. Яський митрополит передав свої повноваження в краї єпископові Буковини, і єпископську резиденцію згідно з декретом від 18 серпня 1781 р. було переведено до Чернівців. Патентом від 30 вересня 1785 р. Буковинську єпископію було підпорядковано Карловицькому митрополитові⁷.

Після того, як Йосиф II 1783 р. відвідав Буковину, Військова адміністрація вжила заходи з реалізації в краї йосифінських церковних реформ – скоротила кількість монастирів, залучила їхній земельний фонд до держави (зокрема для Буковини вийшов патент ще 17 квітня 1782 р.)⁸.

² Абсолютизм в Западній Європі. – М., 1970; Mittenswei M. Zum Problem des aufgeklärten Absolutismus. Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, -№9, 1970.

³ Polek J. Joseps II Reisen nach Galizien und der Bukowina und ihre Bedeutung für letztere Provinz, Czernowitz, 1901, 57.

⁴ Адольф-Франц Вікенгаузер, Державний архів Ченівецької області (ДАЧО), ф. 29 (фонд-австрійська військова адміністрація на Буковині), ф. 1024, оп.1, спр. 8, арк.32

⁵ Ibid, ф. 29, оп.1, спр. 42, арк.10.

⁶ Bermann M. Maria Theresia und Kaiser Joseph II. – Wien, 1880, 888–889.

⁷ Worobkiewicz E. Die Geographisch-statistische Verhältnisse in der Bukowina, Lemberg, 1893, 80.

⁸ Адольф-Франц Вікенгаузер, Державний архів Ченівецької області (ДАЧО), ф. 1024 (фонд -). оп.1, спр. 44, арк.14.

У розробці плану секуляризації маєтків православної церкви Буковини 1783–1785 рр. взяли участь директор державних маєтків краю Й. Бек, мазиль (дрібний шляхтич) Єримієвич, капітани Гіцингер і Адлер, як представники від Військової адміністрації, за що отримали плату по 50 флоринів кожний⁹.

Спеціальна церковна комісія у Відні склала план реорганізації церкви Буковини і дії Військової адміністрації краю¹⁰.

На 29 квітня 1786 р. на Буковині був такий склад православної церкви¹¹:

Протопопи	К-ть парафій	К-ть прихожан	К-ть церков	К-ть філіалів	К-ть священників та ін. церковних служителів
Чернівецький	31	5554	36	3	62
Черемоський	34	4671	37	8	73
Дністровський	24	3713	25	6	52
Серетський	29	3135	30	5	36
Вітовський (з Руським Кимполунгом)	37	5524	40	7	62
Сучавський (з Молдавським Кимполунгом)	31	4648	39	9	59
Р а з о м	186	27. 245	207	38	344

Згідно з «Духовним регламентом» прибутки Православного релігійного фонду, створеного з секуляризованого майна василіанських монастирів і православної церкви Буковини, повинні були через касу фонду і йти на утримання духівництва та шкіл краю, а також на різні видатки єпископії.

Декретом від 21 серпня 1781 р. було створено консисторію в такому складі: єпископ, архімандрит, монастирський ігумен, протопопи (2), священники (2), світський архіваріус, канцеляристи з місцевого населення (2) й австрійські канцеляристи (2). Останні були перекладачами з української та молдавської на німецьку мову і допоміжним персоналом¹².

Єпископ (у 1774–1769 рр. єпископом Буковини був Доситей Херескул, у 1789–1823 рр. – Данило Влахович), крім твердої ставки (6000 фл. та персональної дотації 2000 фл.), мав прибутки і від грошового чиншу, який надходив від парафіяльних священників (по 3 кр.). Протопопи-керівники церковних округ щороку діставали від священників парафій натуральний чинш по 1 корцю чистої пшениці або по 3 корці кукурудзи, які можна було замінити грошовим чиншем в 1 фл. 30 кр. (на вибір).

Священників призначали з розрахунку один на 150 будинків (сімей). На 25 – два священники. Дияконів і паламарів вибирали з числа місцевого населення, і їх звільняли від податків, від державних і феодалських повинностей. У священницький стан освячували лише по досягненні 25-річного віку.

Приходських священників наділяли землею – до 44 йохів. Кожний прихожанин був зобов'язаний виконувати для священника маріяш – упряжну або ручну трудову повинність.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid, спр. 108, арк. 1–37.

¹¹ Ibid, спр. 44, арк. 1–4.

¹² Ibid, спр. 63, арк. 75 – 78.

Окрему статтю прибутків для священника становила платня на церковні відправи під час релігійних обрядів – до 5 фл. [Патентом від 20 лютого 1784 р. в кожній парафії було введено книгу реєстрації громадського акта (матрикули)].

Четвертого грудня 1781 р. державна комісія (офіцер, державний представник із числа духовництва) приступила до опису майна православної церкви Буковини, і 11 квітня 1783 р. маєтки було секуляризовано і передано державі. Хоча фактично секуляризація закінчилася 1785 р.

Декретом Йосифа II від 19 червня 1783 р. було створено Православний релігійний фонд Буковини з підпорядкуванням єпископській консисторії. Кошти витрачалися за санкцією єпископа. Після скорочення кількості монастирів і скитів на Буковині з 267-ми залишилося лише три: Путна, Сучавиця і Драгомірна. Штати монастирів були обмежені до 25-ти осіб у кожному та по одному ігумену. В монастирях було введено дисциплінарні правила, які ухвалив Карловицький синод 1776 р.

Згідно з законом, виданим 12 січня 1782 р. про ліквідацію монастирів, кожному монахові, якого відпускали, видавали тимчасову допомогу в 150 гульденів з умовою протягом чотирьох тижнів покинути стіни монастиря з правом виїзду за межі держави або переходу до мирського способу життя.

Від 1782-го до 1786 р. в Австрії з 2163-х монастирів (жіночі і чоловічі) було ліквідовано 738 монастирів з вартістю майна в 32,5 млн. гульденів¹³. Монастирям дозволялося утримувати штат допоміжного персоналу: наймитів – двох, наймитів до худоби – двох, візниць – двох, пастуха – одного, прачку – одну. Кожному виділяли платню по 50 фл. на рік, або повне утримання від релігійного фонду¹⁴.

25 жовтня 1785 р. відбулася передача монастирських маєтків. Ті маєтки, які були за межами краю, виміняли, продали, а маєтки закордонних монастирів купили¹⁵.

Через австрійське консульське агентство в Яссах викликали голів монастирських маєтків на Буковині для завершення процедури купівлі-продажу і обміну з Православним релігійним фондом¹⁶ [2, ф. 29, оп. 1, спр. 47, арк. 1–2]. Так, 1787 р. архімандрит монастиря Барновський продав державі маєток у с. Жучці¹⁷.

З часом маєтки Православного релігійного фонду втягнули в товарно-грошові відносини. Внаслідок секуляризації 2676-х церковних і монастирських маєтків у володінні фонду опинилась територія у 105 кв. миль (уся територія Буковини тоді становила – 190 кв. миль)¹⁸.

Отже, декретом від 29 квітня 1786 р. було завершено серію заходів уряду Австрії з реорганізації православної церкви Буковини і конфіскації її майна. Санкції щодо православної церкви Буковини за її опір урядові розпочалися ще 1776 р. частковою конфіскацією монастирських маєтків і завершилися повною секуляризацією її майна.

¹³ Bermann M. Maria Theresia und Kaiser Joseph II. – Wien, 1880. 883–889.

¹⁴ Австрійська військова адміністрація на Буковині, Державний архів Ченівецької області (ДАЧО), ф. 29, ф. 29 оп. 1, спр. 63, арк. 1–6.

¹⁵ Kaindl R.F. Kaisert Joseph II in seinem Verheltnisse zur Bukowina. – Czernowitz, 1896, 14.

¹⁶ Державний архів Ченівецької області (ДАЧО), ф. 29 (фонд-австрійська військова адміністрація на Буковині), ф. 29 оп. 1, спр. 47, арк. 1–2.

¹⁷ Balan T. Documente Bucovanene, vol. IV, Cenauti, 1938, 186.

¹⁸ Австрійська військова адміністрація на Буковині, Державний архів Ченівецької області (ДАЧО), ф. 29, ф. 29 оп. 1, спр. 34, арк. 3–4.

SECALIZATION OF MONASTERIAN MINE AUSTRIA IN BUKOVINA IN 1774–1786

MYKOLA SALAHOR

Chernivtsi Customs DFS
Street Ruska, 248, Chernivtsi, Ukraine, 58000

SUMMARY

The article investigates the secularization of church property and the elimination of the monasteries of Bukovina by Austria in 1774-1786. Traces the confiscation of estates belonging to the monasteries, Austria in Bukovina after the occupation of the region.

The annexation of Bukovina by Austria coincided with the flowering of absolutism in this state, which was covered by the liberal phrase of «enlightened absolutism.» The capture of Bucovina by Austria caused the reaction not only of the ruling circles, but of the broader European public, which also appeared on the pages of the then press, in particular in the German and French magazines.

In 1776, the following monasteries were located on the territory of the parish of Bukovina: Gorecha, Khreshchatyk, Suburbs, Kadubivtsi, Luka, Rivne, Mamayevtsi - men; Volok, Vyzhenitsa, Mamaevtsi - women. In addition, the skeins were found in the land - Babyn, Broskivtsi, Zhuchka, Barbivka, Bereznitsa, Voloka, and others. In monasteries and skitches lived 466 monks and 88 nuns.

Since the occupation in Austria and Galicia, the Austrian government has intensified efforts to implement the Josephinian reforms of the church, whose purpose was to reorganize it in the spirit of absolutist centralization.

One of the first steps of the government of Maria Theresa and Joseph II was the issuance of a number of decrees and patents for limiting church power and the attraction of church property to the state treasure. Austria initially limited the right to acquire property by the church, imposed sanctions on its acquisition by the local administration, restriction of the right to free disposal. With the occupation of the region, it was forbidden to maintain direct ties between the church tops with religious centers (Vatican, Constantinople, Mecca, etc.). For the bishops a state oath was introduced. In Vienna, a court church commission was set up to establish church building regulations in Austria.

Yassky Metropolitan conveyed his powers in the province of the Bishops' Episcopal and the episcopal residence was transferred to Chernivtsi. Bukovina's episcopate was subordinated to the Metropolitan of Karlovy Vychny. In 1783, the Orthodox religious foundation of Bukovina was created, under the jurisdiction of the episcopal consistory. The money was spent on the sanction of the episcopate. According to the «Spiritual Rules», the profits of the Orthodox religious fund, created from the secularized property of the Basilian monasteries and the Orthodox Church of Bukovina, had to go through the fund of the fund to maintain the clergy and schools of the province, as well as various expenses of the episcopal. Over time, the estates of the Orthodox religious fund were drawn into commodity-money relations. As a result of the secularization of 2676 church and monastery estates in the possession of the fund was the territory of 105 square. miles (the whole territory of Bukovina then was 190 sq miles)

In the 70-80s of the XVIII century. A series of measures was taken by the Austrian government to reorganize the Orthodox Church of Bukovina, confiscating its property. Sanctions against the Orthodox Church of Bukovina for its resistance to the government began in the 70's by partial confiscation of monastery estates and ended in complete secularization of its property.

After reducing the number of monasteries and monasteries in Bukovina from only 267, only three remained: Putna, Suceavica and Dragomirna. The states of the monasteries were limited to 25 people in each and one hegumen. The monasteries introduced the disciplinary rules adopted by the Karlovytsya Synod. One of the first steps of the government of Maria Theresa and Joseph II was the issuance of a number of decrees and patents for limiting church power and involving church property in the state treasury.

With the abolition of monasteries, every monk that was released was issued temporary assistance to 150 guilders with the condition within 4 weeks to leave the walls of the monastery with the right to travel outside the state or the transition to a secular way of life.

Key words: historical development, occupation, church property, monasteries, religious fund.

REFERENCES

- Absolutism in Western Europe. Moskva, 1970. (In Russian).
- Austrian Military Administration in Bukovina, State Archive of the Chenivtsi Region (hereinafter –StAChR), Fund 29, Description 1, Series 34, Sheet 3-4. (In Ukrainian).
- Adolf-Franz Wiengowerer, StAChR, Fund 1024, Description 1, Series 8, Sheet 32. (In Ukrainian).
- Balan T. Bucovanene Documents, vol. IV, Cenauti, 1938. (in Romanian).
- Bermann M. Maria Theresa and Emperor Joseph II-Vienna, 1880. (in German).
- Historical Jurnal and literature of Luxemburg, 1. XII.1777. (in French).
- Kaindl R.F. Emperor Joseph II in his regard to Bukovina. Chernivtsi, 1896. (in German).
- Mittenswei M. On the problem of enlightened absolutism. Journal of History Studies, no. 9, 1970. (in German).
- Polek J. Joseps II Journeys to Galicia and Bukovina and their significance for the latter province. Chernivtsi, 1901. (in German).
- Rieger newspaper, 12.I. 1778th. (in German).
- Vorobkiewich E. Geographical-statistical conditions in Bukovina. Lviv, 1893. (in German).